

Schurin väitöskirjan arvioinnista

■ Eino Murtorinne

Olen kiinnostuneena seurannut *Tieteessä tapahtuu* -lehdessä (2–3/2009) ja vähän muuallakin käytyä keskustelua Israel Jacob Schurin väitöskirjan hylkäämisestä. Asia on kiinnostanut minua paitsi yliopistollisten opinnäytteiden arvioinnin kannalta yleensä myös erityisesti sen vuoksi, että olen äskettäin professori Eeva Martikaisen juhlakirjaa varten kirjoittamassani artikkelissa ”Luterilaista yhteistyötä Kolmannen valtakunnan varjossa. Sondershausenin Luther-akatemia ja suomalaiset 1932–1940” joutunut seuraamaan eräiden Schurin väitöskirjan arviointiin osallistuneiden suomalaisten, etenkin professori Rafael Gyllenbergin yhteyksiä ja asenteita Saksaan 1930-luvulla. Artikkelini, joka ilmestyy lähiaikoina Suomalaisen teologisen kirjallisuusseuran toimesta julkaistavassa Martikaisen juhlakirjassa *Oppi ja maailmankuva*, ei ole syntynyt Schurin väitöskirjakysymyksen inspiroimana, vaan kokonaan muun tieteellisen uteliaisuuden tuotteena. Kun käsittelemäni aihe sivuaa kuitenkin läheisesti Schurin tapausta, en malta olla siihen puuttumatta.

Professori Fred Karlsson on viimeksi ilmentyneessä *Tieteessä tapahtuu* -lehdessä (3/2009) jatkanut Schurin väitöskirjasta käytyä keskustelua ja päätynyt Helsingin yliopiston rehtorin asettaman asiantuntijaryhmän aiemmin esittämää käsitystä pitkälle myötäilevään näkemykseen. Tämän mukaan väitöskirjan hylkäämisen syynä oli lähinnä väitöskirjan vaatimaton tieteellinen taso ja epäilty antisemitismi rajoittui lähinnä vain helsinkiläisiin kielentarkastajien lausuntoihin.

Karlssonin johtopäätökset perustuvat hänen tekemäänsä perusteelliseen selvitystyöhön, jossa hän on keskittynyt tarkastelemaan erityisesti Schurin Åbo Akademille jättämän toisen väitöskirjaversioon tarkastusvaiheita ja saman asian käsittelyä Suomen Tiedeseurassa.

Schurin työstä Åbo Akademin piirissä esitetyistä lausunnoista Karlsson on selvitystyönsä

tuloksena voinut todeta, ettei tässä yhteydessä esitetyissä lausunnoissa ollut todettavissa merkkejä antisemitismistä. Tämä koski myös professori Rafael Gyllenbergiltä asiassa pyydettyä lisälausuntoa, joka oli luonteeltaan kaikkein kriittisin, mutta jonka kritiikki suuntautui ensisijaisesti työn metodisiin ym. puutteisiin. Tälle käsitykselleen Karlsson on hankkinut myös kahden eksegeetin tuen.

Kun olen jo aiemmin tutustunut Gyllenbergin lausuntoon, voin omasta puolestani täysin yhtyä Karlssonin käsitykseen. Lausunto ei todellakaan sisällä jälkeäkään antisemitismistä. Sen sijaan se sisältää koko joukon asialliselta vaikuttavaa kritiikkiä, mikä puhuu sen puolesta, ettei Schurin väitöskirja ollut laadullisesti ainakaan kovin ansiokas. Samalla herää kuitenkin kysymys, voidaanko antisemitististen viittausten puuttumista lausunnoista pitää riittävänä todisteena kiistanalaisessa asiassa. Historiallisen lähdekritiikin nimessä lienee todettava, että tuskinpa yhdelläkään asemastaan tietoisella professorilla oli tuolloinkaan halua vedota virallisessa lausunnossaan antisemitistisiin tai edes sen suuntaisiin näkökohtiin kielteisen kantansa tueksi. Mikäli sellaiset näkökohdat näyttelivät jotain osaa, ne kätkeytyivät mitä todennäköisimmin muiden asiallisemmilta vaikuttaneiden argumenttien taakse. Tähän ”piiloleikkiinhän” olemme yliopistollisissa lausunnoissa ja kannanotoissa silloin tällöin tutustuneet.

Hiukan toinen kysymys kuin selvät antisemitistiset jäljet onkin mielestäni se, missä määrin eräiden professoreidenkin tuolloin tuntema ideologinen mieltymys nousevaa Saksa ja sen ”suurta aatetta” kohtaan saattoi *välillisesti* heijastua myös heidän tieteellisiin arviointeihinsa. Näin varsinkin sen vuoksi, että arvioinnin kohteena oli kyseisen aatteen kannalta polttavaksi muuttunut ongelma, suhde juutalaisuuteen. Kun esimerkiksi professori Gyllenberg toi julki samoihin aikoihin toisessa, kansainvälisessä yhteydessä, selvän ihailunsa ja lämpimän myötätuntonsa uutta Sak-

saa ja sen poliittista johtoa kohtaan, mikä myös saksalaisella taholla selvästi rekisteröitiin, ei voi nähdäkseni täysin sulkea pois epäilyä hänen ideologisen asenteensa välillisestä vaikutuksesta myös Schurin työn arviointiin. Kun Gyllenbergin lausunto ei kuitenkaan sisällä mitään tähän viittaavaa, epäily jää ymmärrettävästi vain indiisio-päätelmäksi ja työn sisällöllisiin puutteisiin kohdistunut arvostelu voimaan.

Fred Karlssonin ja ns. asiantuntijaryhmän loppupäätelmää, että antisemitismi rajoittui Schurin tapauksen osalta lähinnä vain helsinkiläisten kielentarkastajien lausuntoihin, voi nähdäkseni edellä sanotun perusteella pitää muodollisesti oikeana. Onko se myös asiallisesti

sitä, on muiden lähteiden valossa epävarmempaa. Käyttämieni ja hallussani olevien alkuperäislähteiden perusteella en olisi valmis eräiden arviointiin osallistuneiden osalta yhtymään näin pelkistettyyn ja yksiviivaiseen johtopäätökseen, vaikka viittaamillani lähteillä onkin työn arvioinnin kannalta vain aihetodisteen arvo.

Joka tapauksessa sinänsä vähäiseltä vaikuttanut kysymys Schurin väitöskirjan arvioinnista on antanut yliopistoväelle tervetulleen aiheen pieneen itsetutkisteluun. Vaikka tapaus Schur oli poikkeuksellinen, se ei liene sittenkään ainutkertainen.

Kirjoittaja on kirkkohistorian professori (emeritus).